

İlk əvvəl sosial sahələrin inkişafı anlayışının mahiyyətini açıqlayaq. Sosial sahələrin inkişafı cəmiyyətdəki hər bir fərdin rifahının yüksəldilməsi vasitəsilə öz potensiallarından tam istifadə edə biləcək səviyyəyə çatdırılmasıdır. Cəmiyyətin uğuru hər bir fərdin rifahının yüksəldilməsi ilə bağlıdır. Sosial inkişaf anlayışı mahiyyət etibarilə insanlara investisiya qoyulması deməkdir. Bu onların arzularına, hədəflərinə çatması üçün bütün maneələrin aradan qaldırılması deməkdir. Bunun üçün “kasıb doğulan, kasıb yaşayacaqdır” fikrinin beyinlərdən silinməsi lazımdır. Sosial inkişaf prosesi özündə bir neçə mərhələni birləşdirir. Bunlardan birincisi erkən yaşdan etibarən öyrənməyə başlamasıdır. Erkən tədris təşəbbüslərinə yatırılan investisiya insanlar arasında daha yüksək uğur üçün zəmanət ola bilər. Uşaqların öz təhsillərinə mükəmməl başlaması onların rifah və uğurlarının davamlı və uzunmüddətli olmasına əsas yaradır. İkincisi uşaq qayğı sistemidir. Valideynlər övladlarının bağçalarda, məktəblərdə vəziyyətlərinin yaxşı olduğunu, onlara yüksək qayğı göstərildiyindən əmin olsalar öz işlərinə daha arxayın köklənəcəklər. İşgötürənin işçiləri yüksək səmərəliliklə çalışsalar onun biznesi uğurlu olacaqdır. Tək-tək bizneslərin uğurlu olması ümumilikdə cəmiyyətin rifah halının yüksəlməsinə və sağlam iqtisadiyyatın yaranması şərait yaradır. Beləliklə, bu gün uşaq qayğı sisteminin inkişaf etdirilməsi üçün yatırılan investisiya uzunmüddətli dövrdə iqtisadi səmərə olaraq geri qayıdacaqdır. Üçüncüsü yaşayış yerlərinin insanlar üçün əlçatan olmasıdır. Mənzillər ailə həyatının əsasıdır; onların təhlükəsiz yaşa biləcəkləri, övladlarını böyüdə 7 biləcəkləri, ictimai münasibətlər qura biləcəkləri və yaşlanan valideynlərinin qeydinə qala biləcəkləri bir məkandır. Dördüncüsü ictimai həyatın digər sahələrinə yatırılan investisiyadır. Buraya gənclərin

inkişafı üçün xidmət və proqramların təklif olunması, ali təhsil imkanlarının yaradılması, iş yerlərinin açılması, insanların sağlam və aktiv həyat tərzinə təşviq olunması daxildir.

30-cu illərdəki dərin iqtisadi böhran həmin dövrə qədər mövcud olan klassik iqtisadi düşüncənin dərindən sarsılması ilə nəticələndi. Klassik iqtisadçılardan “bazarın tənzimlənməsinə ehtiyac yoxdur, o özünü tənzimləməyi bacarır” fikri artıq təkzib olunmuşdu. Bu dövrdə ingilis iqtisadçısı Con Maynard Keynes tərəfindən irəli sürülən nəzəriyyə nəticəsində başda ABŞ və İngiltərə olmaqla bir çox dövlətlər bu böhrandan qurtulmağı bacardılar. İqtisadiyyata dövlət müdaxiləsinin zəruriliyini qeyd edən 18 Keynes öz nəzəriyyəsində iqtisadiyyatın tsiklik inkişafının makroiqtisadi sabitliyə təsirini müəyyənləşdirmişdir. İqtisadi tsikldəki yerdəyişmələrən onun nəzəriyyəsinin əsas araşdırma istiqaməti olmuşdur. Keynsin fikrincə iqtisadi tsiklin müəyyən mərhələsində tam məşğulluq çərçivəsində qısa müddətli iqtisadi tarazlıq müşahidə olunur. Məşğulluq səviyyəsinin aşağı düşməsi zamanı monetar və fiskal siyasət vasitəsilə dövlət yaranmış qeyri-tarazlığı hamarlaşdırma və sabit iqtisadi fəaliyyəti təmin edə bilər. Bu dövrdən 1970-ci ilə kimi dünya iqtisadiyyatında sosial yönüm gücləndi.

Bu dövrdən klassik iqtisadçıların təlimlərinin zəif cəhətləri üzə çıxdı. Belə nəticəyə gəldi ki, tənzimləmədə bazarın “görünməyən əli” ilə dövlətin görünən əli tamamlanmalıdır. Məşhur Amerika iqtisadçısı Pol Samuelson bazar və dövlət kimi tərəflərdən hər hansı biri olmadan iqtisadiyyatın idarə edilməsini bir əllə əl çalmaq cəhdi kimi qiymətləndirir. Holland iqtisadçısı Timbergen dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsində ən vacib müddəə kimi göstərir ki, dövlətin qarşıya qoyduğu məqsədlər onun sərəncamında olan vasitələrdən çox

olmamalıdır. Yəni dövlət öz üzərinə yerinə yetirə biləcəyindən artıq yük götürməməlidir.

Keynsçilik nəzəriyyəsinin əsası hesab edilən “Məşğulluq, faiz və pulun ümumi nəzəriyyəsi” əsərində adları sadalanan 3 alət vasitəsilə dövlətin iqtisadiyyata müdaxiləsinin zəruriliyini qeyd olunsa da, onun davamçıları tərəfindən iqtisadi tənzimləmə alətləri sırası genişləndirilmiş, müxtəlif alətlər, metodlar və formalar təklif olunmuşdur. Burada əsasən birbaşa və dolaylı metodları fərqləndirmək lazımdır. Birbaşa və dolaylı tənzimləmə metodları aşağıdakı kimi xarakterizə oluna bilər:

- Birbaşa (inzibati) tənzimləmə metodları – bunlar inzibati amirlik qaydasında tənzimləmə metodudur.

- Dolaylı metodlar – bunlar (iqtisadi) iqtisadi tənzimləmə metodları olmaqla vəhdət halında tətbiqi edilir.

Dövlət iqtisadiyyata birbaşa (inzibati) metodlar vasitəsilə təsir göstərə bilər. Bu zaman qəti tədbirlər həyata keçirilərək qısamüddətli dövrdə iqtisadiyyatda mövcud olan problemləri aradan qaldırır. Birbaşa metodlara aşağıdakıları (sxem 1.) aid edirlər: